

ADRIJANA VIDIĆ

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku

Obala kralja Petra Krešimira IV, 2, HR – 23000 Zadar

PROBLEMI PRIJEVODA PRIPOVIJESTI "ĐAVAO" MARINE CVETAJEVE

U radu se pokušalo skrenuti pažnju na nekoliko problema, odnosno problemskih kategorija koje se pojavljuju pri prijevodu s ruskog jezika na hrvatski na primjeru autobiografskog teksta Marine Cvetajeve. Rad ne nastoji biti dijelom određenog teoretskog okvira ili donijeti neke smjernice na ovom polju nego prikazati prijevod kao proces s etapama – od detektiranja problema, preko domišljanja mogućnosti adekvatnog prijevoda do izbora optimalnog među njima. Problemi vezani uz taj tekst su podijeljeni u pet proizvoljnih problemskih kategorija. Prva od njih bavi se autoričnim neologizmima i mogućnostima prevoditeljskih iznalaženja. Druga ima za cilj ukazati na različite varijante prijevoda jedne riječi koja nema jednak gramatički rod u dvama jezicima, ovisno o njevoj funkciji. Treća dodaje nekoliko primjera vezanih uz uvijek aktualnu temu nemogućnosti kulturne prevodivosti te pokazuje put do kompromisnih rješenja. Dvije konačne se bave rimom u prozi i ortografskim problemima.

KLJUČNE RIJEČI: *Cvetajeva, problemi prijevoda, neologizmi, rod, neprevodivost, rima, ortografija*

Iako se ime Marine Ivanovne Cvetajeve prvenstveno veže uz vrhunsku rusku poeziju, raznovrsnost njezina opusa je daleko složenija. Pored iznimno obimnog poetskog opusa nalazimo i dramska te prozna ostvarenja. Prozna joj se grubo može podijeliti na autobiografsku prozu, sjećanja na suvremenike, književnu kritiku te prozu *Moj Puškin*. Posebnu kategoriju čini njen epistolarni opus – iznimno bogata prepiska s prijateljima i viđenim ljudima epohe.

Đavao je među dužim književničnim autobiografskim pripovijestima. Rad na njoj započinje 1934. godine u tegobnoj pariškoj emigraciji. Cenzurirana verzija izlazi u časopisu *Современные записки* 1935. Radnja pripovijesti smještena je na početak 20. stoljeća i vezana je uz tada otprilike osmogodišnju Cvetajevu.

Pri pisanju ovog rada izbjegavala sam koristiti literaturu koja se bavi prevodilaštvom i problematikom prevođenja te nastojala put prijevoda od početka do kraja sustavno popratiti bilješkama o problemima na koje sam naišla.

Razvrstani su u pet proizvoljno identificiranih problemskih kategorija. Pored navođenja istih, kronologijski je objašnjeno i nastojanje iznalaženja njihova rješenja.

I. OKAZIONALIZMI, AUTORSKE I "PREVODITELJSKE" RIJEČI

Najjednostavniji primjer autorskih riječi Cvetajeve u ovoj pripovijesti je prilog *моёе*. Uz navedenu riječ se javlja i njezin antonimski par *чуждее*. Jedna od mogućnosti prijevoda je uporaba priloga "više" uz oba člana ovog para ("što više tuđe – to više moje"), no time se original ne bi dobro prenio u prijevod. Mišljenja sam da se autorska riječ ruskog jezika nužno mora prevesti autorskom, u ovom slučaju prevoditeljskom riječi hrvatskog jezika, ukoliko je takva tvorba moguća. Riječ *чуждее* u hrvatskom nema prijevoda u obliku jedne riječi, pa će pri njenu prijevodu doći do odstupanja da bi se složila sa svojim parom. Na taj način se dobivaju riječi *mojije* i *tuđije*.

"Реći ćу до краја: игра schwarze Peter је била исто што и сусрет с тајно и ватрено волјеним – у присуности других: што хладније – то ватреније, што даље – то ближе, што туђије – то *mojije*, што неподношљивије – то блаженије."

"Чтобы все сказать: игра в schwarze Peter была то же самое, что встреча с тайно и жарко любимым – на людях: чем холоднее – тем горячее, чем дальше – тем ближе, чем чуждее – тем *моёе*, чем нестерпимее – тем блаженнее." (str. 119)¹

Još jedan ilustrativan primjer jednake jednostavnosti pojavljuje se u prvom opisu stanja mlade junakinje pred Valerijinom sobom. Izrazi koje koristi su *полуподталкиваемая* i *полу-комнатой-втягиваемая*:

"И вот, полуподталкиваемая, полу-комнатой-втягиваемая, поломавшись перед дверью, как деревенские перед угощением, немножко боком и немножко волком – входила." (str. 110)

Oba primjera sastoje se od prefiksa *полу-* i odgovarajućeg pasivnog participia prezenta. Kod drugog primjera u sredinu je umetnuta imenica *комната* u instrumentalu.

"I tako, polupotaknuta, полу-том собом-повучена, неćкајуći се пред вратима као селјаци пред чаšćenје, помало укосо и помало вукуći се – улазила сам."

Dodatak u vidu pokazne zamjenice u drugom primjeru uz imenicu *соба* bio je nužan zbog homonimije koja bi čitatelja mogla navesti na krivo tumačenje i zamjenu značenja, tj. na zamjenu imenice *соба* povratnom zamjenicom

Pravi problem, međutim, nastaje kada se njene novotvorenice sastoje od više elemenata. Primjer toga je autorska riječ *страхобесие*:

"Чертики в окне и страхобесие у двери не повторились." (str. 114)

¹Svi navodi iz originala odnose se na izdanje Marina Cvetajeva, *Sočinenija v dvuh tomah – t. 2.: proza*, Narodnaja asveta, Minsk, 1988.

Jedina riječ s elementom *-besue* u rječniku Ožegova je *мракобесие* i znači "mračnjaštvo", "nazadnjaštvo", "opskurantizam". Mihail Epštejn, pak, obrađuje pojam *времябесие* u svom *Начртном рječнику руског језика* (Epštejn 2002) i definira ga kao "opsjednutost, zaslijepljenost vremenom, služenje vremenu kao kumiru, spremnost prinošenja žrtvi na njegov oltar". Navodi kako bi se rusko *бесие* moglo shvatiti kao odgovarajuće grčkom a potom i međunarodnom *-mania* što označava "strastan zanos koji ponekada prelazi u opsjednutost". Ipak, Epštejn priznaje da *chronomania* u većini europskih jezika ne znači isto što i *времябесие* u tekstu koji navodi u rječniku.

Budući da drugih tragova nema, treba uzeti da je *страхобесие* ustvari *страхомания*, tj. opsjednutost strahom. Može li se reći da je opsjednutost strahom ono što je osjećala djevojčica na pragu?

"Kao i uvijek, malo se jogunim, malo smješkam – oklijevam. Naposljetku ulazim."

Ono što se ustvari problematičnom rečenicom opisuje je jedan od ulazaka u Valerijinu sobu. Pripovjedačica tvrdi kako se ne plaši Mišatog, naprotiv: "Бог для меня был – страх." (str. 127) Opravdanije je, dakle, tvrditi da je riječ o zebnji (jedno od značenja ruske imenice *страх*) nego o strahu da ga ne će vidjeti, pa će u nedostatku drugačijih rješenja ovdje biti iskorišten Epštejnov model.

"Đavolčići na prozoru i zebnjomanija kod vrata se nisu ponovili."

I kao četvrti, i možda najteži primjer, neka posluži riječ *несосвятымый*, odnosno ženski rod *несосвятимая* koji se kod Cvetajeve pojavljuje skoro kao ustaljeni pridjev uz imenicu *гордыня*². Nemoguće je ne primijetiti sličnost s danas zastarjelom riječju *несоветимый*, što bi značilo *несуветный*, tj. "krajnji", "nečuven". Umjesto *святимость* dolazi *светимость*, što je mjerni pojam iz astronomije i optike. Najvjerojatnijim se čini da je *несосвятимая гордыня* trebala biti *несоветимая гордыня*, no Cvetajeva se za prevoditelja krajnje nezgodno poigrala s komponentom *святости*, tj. *несвятости*. Drugi bitan tumač je francusko *le divin orgueil* (str. 134) koje se javlja u istoj rečenici i na ruskom bi značilo "божественная гордыня" (božanska oholost), te je jasno u kakvoj je vezi s problematičnim pridjevom. Ovi prilazi s različitih strana nedovoljno osvjetljavaju samu svrhu. Jedinim rješenjem se čini stvoriti novi pridjev koji će prevesti sve dijelove originala i na taj način očuvati značenje i oblik.

"Tebi dugujem svoju neposvećujuću oholost koja me nad životom nosi više nego ti nad rijekom: le divin orgueil po njegovoj riječi i djelu."

No, postoje situacije u kojima je za prijevod obične, ustaljene riječi stranog jezika, one za koju postoji izraz na jeziku na koji se prevodi, potrebno izbjeći rječnički navod i pribjeći autorskoj "prevoditeljskoj" riječi ili sličnim postupcima da bi se pronašlo rješenje koje bi funkcioniralo u kontekstu prijevoda. Takav primjer je riječ *чертыхаться*. Njen prijevod u rječniku Poljanca glasi: "(o-)psovati

² Не знали мои герои/Что сей голубок под схимой/Как царь за святой горою/гордыни несосвятимой.// iz pjesme "А плакала я уже бабей..." s <http://prostor.samal.kz/texts/num0803/gor0803.htm>

(đavolom, vragom)". Riječ se, naime, javlja u pitanju *Ты чертыхаешься?* (str. 123) koje ispovjednik postavlja mladoj junakinji na ispovijedi te na koje ona, ne razumjevši ga, odgovara potvrdno. Poslije iz radoznalosti o prirodi svog grijeha postavlja majci pitanje o značenju istog "Мама, что такое чертыхаться?" (str.123) Majka u odgovoru izražava nejasnoću: "Черты – что?" – спросила мать. "Чертыхаться". – "Не знаю, – задумалась мать, – может быть – поминать черта?" (str. 123)

U razloge navedene nejasnoće i istinskog ili namjernog nepoznavanja izraza u ovom tekstu ne treba ulaziti nego tretirati izraz kao djelomično nejasan i oprobati mu pronaći ekvivalent na hrvatskom. Rješenje iz suvremenog rusko-hrvatskog rječnika je neprimjereno zbog nimalo nejasne već, štoviše, opisne konstrukcije. Dva moguća rješenja su posezanje za postojećim malo poznatim hrvatskim riječima i izrazima dijalekatne, arhaične ili kolokvijalne naravi ili iznalaženje "prevoditeljske" riječi u slučaju nepostojanja prethodnih. Pregledom starijih hrvatskih rječnika vrlo brzo se pojavljuju dva termina koja u korijenu kao i ruski original nose riječ *đavao* te se zbog toga kao i zbog relativne zastarjelosti i nesvakidašnjosti čine iznimno dobrim rješenjem. Riječ je o *đavoljikati* i *đavlekati* s jednakim značenjem "često spominjati đavla". Za nijansu primjerenijim čini se prvi primjer zbog majčinog pitanja "Черты – что?" (str. 123), budući da bi prijevod prvog primjera u tom slučaju glasio "Đavao – što?", a drugog "Đavle – što?".

"Prvo njegovo pitanje, prvo pitanje moje ispovijedi je bilo: "Đavoljičeš li?" (...) "Mama, što znači đavoljikati?" – "Đavao – što?" – pitala je majka. "Đavoljikati". – "Ne znam – zamislila se majka – može biti – spominjati đavla?"

2. PROBLEM RODA

Osobit problem pri prevođenju predstavljao je pojam *дог* koji se u vidu imenice ili u korijenu odgovarajućeg pridjeva u tekstu pojavljuje 16 puta. *Дог/дог* je riječ koja je započela širenje po ostalim jezicima iz engleskog. Ima sličnosti sa staroengleskom riječju *docga* koja je označavala moćnu pseću pasminu, vrlo moguće upravo onu koju danas obuhvaća hrvatska riječ *dog*. U 16. stoljeću je istjerala iz uporabe dotad prihvaćeni, općeniti termin za psa – *hund*, te je poslije tog započeo proces ulaska u druge jezike. Tako je iz engleskog ovaj pojam stigao u ruski i hrvatski, međutim, pri tom polučivši različit gramatički rod. Sličnih primjera nesklada među rodovima u dva jezika naći će se mnogo i u većini slučajeva ne će predstavljati nikakvu prepreku pravilnom prijevodu i njegovoj recepciji. Ono zbog čega to ovdje ne će biti moguće su sve njegove funkcije u tekstu.

Jedna od njih je karakterizacija središnjeg lika – đavla. Cvetajeva ga bira porediti s dogom putem vanjštine. Izdvaja osobine nagosti, sivu kožu, bijelo-plave oči, šape s kandžama, nos i način sjedenja. Ovdje ženski rod ne predstavlja ogroman problem jer, iako opisuje biće izrazito muških karakteristika, ipak i sama pri opisu oblika tijela koristi poredbu s lavicom. Čini se kako nije potrebno posebno skretati pažnju čitatelju na razliku koja je iskrsnula između dva jezika.

"Đavao je sjedio na Valerijinom krevetu – gol, u sivoj koži kao doga, sa očima bijelo-plavim kao kod doge ili kod baltičkog baruna, ispruživši ruke niz krilo kao rjazanska seljanka na fotografiji ili faraon u Louvreu, u toj istoj pozi vječne strpljivosti i ravnodušnosti. (...) Sada vidim da je tijelo moga đavla bilo idealno-sportsko: lavičino, a po boji – dogino. (...) Nogu (stopala) nije bilo, no nije bilo niti kopita: ljudske i čak atletske noge oslanjale su se na šape, i opet lavičino-dogine, sa krupnim, sivim, sivo-rožnatim kandžama.(...)"

"Черт сидел на Валериинной кровати, – голый, в серой коже, как дог, с бело-голубыми, как у дога или у остзейского барона, глазами, вытянув руки вдоль колен, как рязанская баба на фотографии или фараон в Лувре, в той же позе неизбывного терпения и равнодушия. (...) Теперь вижу, что тело моего черта было идеально-спортивное: львицыно, а по масти – догово. (...) Ног (ступни) не было, но и копыт не было: человеческие и даже атлетические ноги опирались на лапы, опять-таки львицыно-договы, с крупными, серыми же, серого рога, когтями.(...)" (str. 110)

Veće komplikacije nastaju s prestankom opisivanja i početkom novih funkcija: zamjene sličnošću u igri riječima i *ženika*. Problem vezan uz zamjenu sličnošću moguće je ilustrirati navođenjem u cijelosti rečenice u kojoj se pojavljuje:

"(О, если бы я тогда догадалась, вместо кощунственного "Бог – Черт" – "Дог – Черт", от скольких бесполезных терзаний я была бы избавлена!)" (str. 122)

Dakle, riječ *бог* u originalu se po principu sličnosti zamjenjuje riječju *дог*. Ekvivalentan postupak u prijevodu bi polučio zamjenu: "Bog – Đavao" – "Doga – Đavao" što ne funkcionira unutar zadanog modela. Iznalaženje nekog novog pojma koji bi se slagao s nezamjenjivim u danom kontekstu pojmom *Bog* ne čini se sretnim rješenjem upravo zbog jednake važnosti pojma *дог* u tekstu. Transformiranje oba pojma deklinacijom po padežnim oblicima odvelo bi predaleko od originalne zamisli. Najсреtnijim se rješenjem čini zadržati ruski oblik *дог* te obavezno u fusnoti upozoriti na razliku između dvaju jezika koja je dovela do nemogućnosti izravne igre riječima:

"(Eh, da sam se tada sjetila, umjesto bogohulnog "Bog – Đavao" – "Dog – Đavao", od kojih bih se bespotrebnih muka spasila!)"³

Problem s rodom je najizraženiji kod spominjanja doge u kontekstu *ženika*: "И что, когда-нибудь, на этом голом доге – том главном утопленнике – женюсь?" (str. 123) Koristiti imenicu ženskog roda *doga* ovdje je, sasvim razumljivo, neprilično. Što se tiče zadržavanja ruskog oblika *дог* na koji je već ranije u tekstu pripovijetke fusnotom upozoreno, mislim da je njegovu uporabu potrebno maksimalno ograničiti. Primijeniti na ovom primjeru takvo što čini se suvišnim kada je moguće isti pojam zamijeniti superordinarnim i nimalo višesmislenim pojmom *pas*. Iz ovakvog prijevoda sasvim je jasno na kojeg/kakvog psa se misli.

³ U ruskom jeziku naziv za dogu je "dog". Ruski original zadržan zbog igre riječima. (op. prev)

"I da ću se, jednom, za tog golog psa – tog glavnog utopljenika – udati? (...)"

3. KULTUROLOŠKI NEPREVODIVE RIJEČI I IZRAZI

Osobiti problem predstavljaju izrazi za koje ne postoji jednak izraz niti bliži ekvivalent u jeziku na koji se prevodi. Tako se na stranici 112 pojavljuje izraz *я не я и лошадь не моя*. Riječ je o izrazu koji se može pojaviti i u danu obliku i s pripadajućim nastavkom *не я еѣ извозчик*, gdje *я* označava nekoga tko niječe sudjelovanje u nečemu i ograđuje se od nečega što se dogodilo njegovom zaslugom.

Za izražavanje prebacivanja odgovornosti na drugoga u hrvatskom jeziku zasigurno postoji mnogo više izraza od sljedećih: "Muko (brigo) moja, pređi na drugoga", "Prebacivati vreli krumpir", "Ni luk jeo, ni luk mirisao" ili "Ja psu, pas repu, rep dlaci: idi dlako – ti si laka". Najprimjerenijim se čini potonji izraz kod kojega je čak moguće odbaciti njegov posljednji dio ako se ruski original promatra samo kao početak cjelovite varijante. Prijevod će u tom slučaju glasiti:

"Ne, on je prosto izigravao – običnog smrtnika, kao 'ja psu, pas repu, rep dlaci'."

"Нет, он просто играл – в простого смертного, что 'я не я и лошадь не моя'". (str. 112)

Negdje između problemske kategorije kulturološke nemogućnosti prijevoda i sljedeće koja se bavi rimom u proznom djelu, stoji izraz *без нянь и без Вань*. Pri kraju pripovijetke, glavna junakinja zahvaljuje Mišatom za sve njene postojeće osobine u stvaranju kojih je imao veliku ulogu. Osobito mu zahvaljuje za samoću na koju gleda kao dar i krucijalan razlog đavolske pobune protiv Boga. Govoreći o podarenoj samoći, koristi upravo gore navedeni problematični izraz.

Ваня je skraćeni oblik muškog imena *Иван*. Ime je židovskog porijekla i kao i mnoštvo drugih židovskih imena ušlo je u sve europske jezike u oblicima *John, Jean, Juan, Johann* itd. U osnovi je korijen *han (ben)* koji označava "blago", "radost", a cijelo se ime prevodi kao "Božja milost" ("Яхве (Бог) смилостивился, помиловал"). Zbog svih svojih varijanti i upotreba ("*Иванушка-дурачок*", "*Ванька-Встанька*", "*Иван, родства не помнящий*", "*Иванова ночь*", "*кричатъ на всю Ивановскую*") *Иван* se danas smatra "najruskijim" od svih ruskih muških imena, o čemu svjedoči i podatak da se do 1917. svaki četvrti seljak (*крестьянин*) zvaо upravo tako. Poslije toga, u sovjetskoj eri, nastupio je pad popularnosti, dok se sad ponovo bilježi blagi, postojani rast. *Иван* je, dakle, postao opće muško ime i takvu upotrebu ima i u izrazu o kojem je riječ. Druga ključna riječ je *няня* koja prema rječniku Poljanca znači "dadilja; odgojiteljica; razg bolničarka".

Izraz je razumljiv i jasan: bez dadilja i bez muškaraca, bez ičije pomoći. U ovom slučaju kao i u prethodnom nema direktne zamjene izrazom koji bi imao elemente bliske onima u originalu. Također, u dostupnim publikacijama nema niti izraza s nekim drugim elementima koji bi prenijeli isto značenje. Rješenje koje preostaje je prijevod izraza koji će očuvati njegov oblik (upotrebu rime) i značenje.

Ruska antroponimija simpatizira hipokoristike i deminutive u daleko većoj mjeri nego hrvatska. U ovom bi slučaju skraćena forma imena *Иван – Ваня* mogla izazvati konfuziju jer se u hrvatskom jeziku ne veže uz ime Ivan, te Vanja čak nije niti izrazito muško ime iako se upravo zbog svoje "muškosti" nalazi u ruskom izrazu. Iz tog razloga i uzevši još kako je riječ o općenitoj upotrebi, o imenu-simbolu više nego li o imenu samom, u ovom slučaju će biti primjerenije koristiti osnovno ime.

Kod ključnih riječi *dadilja* i *Ivan* u genitivu koji se dobiva kod prijedloga *bez*, izostaje prava rima – *bez dadilja i Ivana*. Neke od elemenata je, dakle, nužno zamijeniti sinonimom ili nekim drugim odgovarajućim elementom. To je u krajnjoj mjeri nemoguće izvesti s osobnim imenom, pogotovo ovakvim koje je često i blisko hrvatskom jeziku. Preinaku će, dakle, biti potrebno izvršiti na riječi *dadilja*. Od postojećih sinonima, onaj koji bi se u genitivu rimovao s imenom Ivan svakako je rjeđe korištena riječ *nana*. Dodatnu protočnost i originala moguće je dobiti izbacivanjem ponovljenog prijedloga *bez*.

"I ako si se nekada u obliku sive pseće dadilje i spustio do mene, malene djevojčice, onda je to bilo da bi ona poslije toga cijeli život mogla sama: bez nana i Ivana."

"И если ты когда-то в виде серой собачьей няни снизошел до меня, маленькой девочки, то только затем, чтобы она потом всю жизнь сумела одна: без нянь и без Вань." (str. 135)

4. RIMA U PROZOM DJELU

Vrlo specifičan po svojoj problematici je dio teksta u kojem kći ispituje majku o rimi. Događaj koji prethodi tome je poklon koji je dobila za Cvjetnicu, a taj je đavao u boci, koji zbog zagrijavanja skače kad se boca obuhvati rukama. Tako su onda i osnovni pojmovi koje Cvetajeva rimuje đavao, špirit i boca. Pogledajmo ih redom.

Prvi primjer je Cvetajevino pitanje majci jesu li *чепт* i *сипрт* rima. Ovdje prave rime nema, postoji samo zvukovna sličnost i određeno podudaranje tako da je u ovom primjeru bilo potrebno napraviti samo neke sinonimske preinake da bi se polučio efekt jednak izvorniku. Riječ *đavao* ostala je nepromijenjena, no zato je određenom zahvatu podvrgnuta riječ *špirit* koja se ne može dovesti niti u kakvu vezu po sličnosti s riječju *đavao*. Kao rješenje poslužila je sinonimska riječ *alkohol* koja s riječju *đavao* također ne tvori rimu ali je zvukovno sličnija pa je rezultat sljedeći: "Đavao – alkohol."

Drugi primjer je majčin odgovor u kojem negira rimovanost prethodnog primjera i kao primjer rime navodi riječi *чепт* i *мопт*. Prevođenjem ovih riječi na hrvatski jezik rima se potpuno gubi. *Đavao* i *torta* nikako se ne rimuju. Riječ *đavao* se mora zadržati zbog važnosti, no druga riječ je zamjenjiva. Kako se *torta* ne pojavljuje u tekstu već je riječ o proizvoljnom pojmu, uz riječ *đavao* je onda moguće staviti bilo koju riječ koja će odgovarati uvjetima rime. Zbog inzistiranja na upotrebi riječi *đavao* morat će se odustati od muške rime originala.

"Ne – već je sasvim ogorčeno rekla majka, rima, to je đavao – pravo, a alkohol... pričekaj, čekaj, za alkohol, čini se nema..."

Treći put zadani model bio je riječ *бутылка* – "boca". Riječi originala koje Cvetajeva s ovim modelom rimuje su: *копилка* (prema Poljancu "štednica", "štedna bučica", "kasica"), *по затылку* (*затылок* je "zatiljak") i *Мурзилка*.

Slaganje je valjalo započeti od imena. Kako majka tvrdi da je ono komično, a kako je uhu hrvatskog čitatelja zasigurno čudno, no ne i nužno smiješno, namjera mi je bila zamijeniti ga nekim hrvatskim imenom komičnoga karaktera. Međutim, započevši istraživati to ime, otkrilo se par bitnih stvari. Ime je proslavio dječji časopis *Мурзилка* namijenjen publici predškolske dobi i učenicima nižih razreda osnovne škole, koji je započeo izlaziti još 1924. u Sovjetskom Savezu. Pripovijest *Đavao* završena je 1935. godine, no opisuje događaje koji su se zbili početkom dvadesetog stoljeća iz autoričine rane dobi. Jasno je onda da Cvetajeva taj časopis nije mogla čitati kao dijete. Jedini dokaz koji donekle navodi na činjenicu da je *Murzilka* postojao i prije pronađen je u članku "Кто ты, Мурзилка?" u kojem se objašnjava nastanak imena časopisa. Rečeno je da su "nekome pale na pamet popularne knjižice iz vremena prije revolucije o veselim avanturama malenih šumskih čovječuljaka koji putuju po svijetu" i da je "u mnoštvu sićušnih bića bio i vragolan i obješenjak po imenu Murzilka." Nije jasno na koliko se dugi period proteže vrijeme prije revolucije pa i ovo treba uzeti s oprezom.

Zbog svih nejasnoća bila sam primorana uopće ga ne zamijeniti i umjesto toga prilagoditi ostatak teksta njemu. Riječ *Murzilka* se nije rimovala s ostalima u nizu. Pojam koji je bio vezan uz pripovijest i koji je trebalo zadržati u nekoj varijanti je *boca*. Jedini pojam koji opisuje donekle sličnu pojavu a glasovno se podudara s početnim je pojam *staklenka* i izabrala sam poslužiti se njime. *Kasica* je doživjela jednaku sudbinu kao i *torta* u prethodnom primjeru.

"A za staklenku? – pitala sam sa živućom radoznalosti. – Sjena – a? Još – može? Jer imam još: po zatiljku, Murzilka..."

"А на бутылку? – спросила я с живейшей любознательностью. – Копилка – да? А еще – можно? Потому что у меня еще есть: по затылку, Мурзилка." (str. 132)

Trebalo je intervenirati i na dječjoj brzalici *на горе Арарат три барана орали*. Doslovno značenje je "na gori Ararat tri su ovna vikala", no ovakvim bi se prevođenjem izgubile osobine brzalice. Očito je da je glavni nositelj glas *r* pa se trebalo pobrinuti za njegovu što češću uporabu. To je izvršeno zamjenom imenice *ovan* imenicom *brav* i korištenjem odgovarajućeg sinonima za glagol *vikati*, a taj je *derati se*. Tako se dobiva *na gori Ararat tri se brava derala*.

5. ORTOGRAFSKI PROBLEMI

Nerijetko je problem i pisanje geografskih pojmova, osobnih imena i sl. na ruskom, kao i prevesti ih u originalan oblik nakon rusifikacije. Dobar primjer je pisanje imena slastičara/slastičarnice "Бартельс" (str. 124). Zapadnoeuropsko, tzv. srednje *l* u ruskom se jeziku mijenja mekim *l'*, tj. u ćirilicnom pismu s *ль*. "Бартельс" se u prijevodu vraća u "Bartels".

Naziv kartaške igre *Der Schwarze Peter* ili *Crni Petar* pojavljuje se 16 puta u tekstu u različitim oblicima. Srećemo tako: *schwarze Peter* (str. 118), *шварце-петринской* (str. 120), *Шварцега Петера* (str. 119) i *Черного Петера* (str. 119). Ime Peter ne izlazi izvan svog germanskog okvira, tj. ne prelazi u rusku varijantu osim kod *шварце-петринской*. Promjene se stoga vrše na pridjevu pa govorimo o izvorno njemačkom obliku, rusificiranom obliku izvedenog pridjeva, rusificiranom njemačkom obliku i ruskom prijevodu. Treba primijetiti pisanje velikim slovom i osobne imenice i njezina pridjeva, osim u slučaju izvedenog pridjeva, jednog navođenja u izvorno njemačkom obliku na stranici 119 i prvog spominjanja u cjelovitu izvornom obliku s njemačkim članom za muški rod. Zadatak je prenijeti sve te različite forme u prijevod na odgovarajući način. Ondje gdje je u izvorniku njemački oblik, tako ga je trebalo i ostaviti:

"Reći ću do kraja: igra *schwarze Peter* je bila isto što i susret s tajno i vatreno voljenim – u prisutnosti drugih: što hladnije – to vatrenije, što dalje – to bliže, što tuđije – to *mojije*, što nepodnošljivije – to blaženije."

Rusificirani pridjev koji je zadržao svoj njemački korijen te dobio ruski nastavak prevodilo se analogno:

"Trebalo je drugome uvaliti u ruke pik puba: Švarceg Petera kao što se nekad davno bližnjemu poturala – groznica, a još i danas – hunjavica: *predati*: nagradivši ga, izbaviti se."

Ruski oblik zamjenjivao se hrvatskim:

"Jednostavno bi bilo reći i prirodno bi mi bilo povjerovati da svog Crnog Petera uopće nisam poturala partneru, nego, naprotiv – branila."

Ime sveca, ruskog *Антон* ili *Антоний Падуанский* te francuskog *Saint-Antoine de Padoue* pojavljuje se u svim ovim varijantama i u originalu i u prijevodu. Jedino mjesto gdje se pojavljuje hrvatska inačica *sveti Ante* je u fusnoti koja donosi prijevod s francuskog.

U tekstu se pojavljuju primjeri u kojima se riječi iz različitih razloga izgovaraju. Najjednostavniji je svakako onaj u kojem junakinjina dadilja umjesto *безделушка* ("sitna stvarčica", "igračka", "drangulija") izgovara *безделюшка* (str. 113). Sličan lapsus u hrvatskom daje sljedeći prijevod.

"Skamenivši se, prelazim pogledom od praznog kreveta prema paravanu nalik na žar-pticu (iza kojega ga, naravno, nema, pa ne će se on igrati skrivača!), od paravana prema ormaru za knjige – tako čudnom: gdje umjesto knjiga vidiš sebe, i čak prema ormariću s – kako dadilja kaže – 'drangulijama', od drangulija' prema očito praznom crvenom divanu s

gumbima utisnutim u malinovo-sljezovo meso atlasa, od atlasa prema bijeloj, plavo kariranoj peći okrunjenoj uralskim kristalom i koviljem..."

IZVORI

Marina Cvetaeva, *Sočinenija v dvuh tomah – t. 2.: proza*, Narodnaja asveta, Minsk, 1988.

Svetlana El'nickaja, *Poetičeskij mir Cvetaevoj*, Wiener Slawistischer Almanach, Wien, 1990.

LITERATURA

***, *Enciklopedizator*, URL: <http://dic.academic.ru/misc/enc1p.nsf/ByID/NT0000A602>

***, *Имена*, URL: <http://yx0.by.ru/ivan.shtml>

***, "Kto ty, Murzilka?", URL: <http://www.murzilka.km.ru/murzilka.htm>

***, *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika, Knjiga prva: A-F*, Matica Hrvatska, Matica Srpska, Zagreb, Novi Sad, 1967.

***, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Dio II: Četa-Đavli*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1887.-1891.

***, *Spravočnaja služba ruskoga jazyka*,
<http://spravka.gramota.ru?action=bytext&findstr=%F1%F2%F0%E0%F5%EE%E1%E5%F1%E8%E5>

***, *Universal'naja enciklopedija*,
http://mega.km.ru/bes_98/encyclp.asp?topicnumber=19937&search=%E4%EE%E3#srch0

Mihail Epštejn, *Dar slova: proektivnyj leksikon 51 (86)*, 2002., URL: <http://www.emory.edu/INTELNET/dar51.html>

T. F. Efreмова, *Novyj slovar' ruskoga jazyka*, URL: <http://slovarik.ru/slovari/efr/>

Genrih Gorčakov, *Neizvestnaja Cvetaeva*, URL: <http://prostor.samal.kz/texts/num0803/gor0803.htm>

Douglas Harper, *Online Etymology Dictionary*, 2001., URL: <http://www.etymonline.com/d5etym.htm>

Zlatko Lukić, *Poslovice u Bosni i Hercegovini*, 2001., URL: <http://hjem.get2net.dk/VRBAS/pedia/poslovice.html>

S. I. Ožegov, *Tolkovyj slovar' ruskoga jazyka*, URL: <http://slovarik.ru/slovari/lojel/>

R. F. Poljanec, S. M. Madatova-Poljanec, *Rusko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.

Radoslav F. Poljanec, *Ruska gramatika za svakoga*, Školska knjiga, Zagreb, 1979.

Valentin Putanec, *Francusko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 2000.

Marija Uroić, Ante Hurm, *Njemačko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.

PROBLEMS OF TRANSLATION OF MARINA
Tsvetaeva's STORY "THE DEVIL"

SUMMARY

The purpose of this work is a practical discussion of problems and solutions connected to translation of texts from Russian to Croatian language based on a Marina Tsvetaeva's autobiographical prose "The Devil". Problems have been categorized into five distinct groups. First group deals with Tsvetaeva's neologisms and the ability of the target language to express the original meaning exactly or at least closely. Another category displays aspects of the interlingual gender difference of a single word and shows different solutions according to the function of the word in its context. Cultural untranslatability is illustrated with examples of a Russian proverb, an expression that involves cultural symbols and a possible word-play, respectively. A very specific subdivision is the one dealing with rhyme in a prose work. An example of tongue-twister's translation also found its place in this category. The final category analyses orthographical difficulties referring to proper writing of personal nouns in various directions.

KEY WORDS: *Tsvetaeva, problems of translation, neologisms, gender, untranslatability, rhyme, orthography*